

*Г. О. Васьківська,
В. І. Кизенко,
Інститут педагогіки НАПН України*

**ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ НАВЧАННЯ:
ЧЕРЕЗ ЦІЛІСНІСТЬ, НАСТУПНІСТЬ
І ТЕОРЕТИЧНУ ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ДО ЯКОСТІ
ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ**

Анотація до видання «Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі : монографія / [авт. кол. : В. І. Кизенко, Г. О. Васьківська, С. П. Бондар й ін.] ; за наук. ред. В. І. Кизенка. – К. : Пед. думка, 2012. – 216 с.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

**ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ
ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ
В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

До монографії «Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі» увійшли матеріали досліджень лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України з теми «Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі».

У роботі розкрито теоретико-методичні засади диференціації навчання в основній школі, сутність факультативів як форми диференціації навчання, дидактичні засади допрофільної підготовки школярів, особливості формування в учнів системи знань про людину, диференційований підхід до формування загальнонавчальних компетентностей учнів, форми організації навчальної діяльності учнів, методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, особливості самостійної роботи учнів на навчальних заняттях.

Однією з тенденцій розвитку сучасної освіти є її спрямованість на особистість людини. Перед навчальним процесом у загальноосвітньому навчальному закладі постає вимога забезпечити умови для оптимального розвитку кожної дитини. Освіта постає як дитиноцентрична, особистісно орієнтована на конкретного учня з його самоціннісними характеристиками. Диференційоване навчання у школі є ефективним, коли створюється сукупність науково обґрунтованих форм диференціації, які відповідають ідеям, педагогічним цінностям, покладеним в основу діяльності загальноосвітнього навчального закладу.

Гуманістична орієнтація диференціації потребує, щоб в організації диференційованого навчання завважувалися інтереси кожного учня, розкривалися особливості його унікальної, багатогранної особистості. Цього можна досягти завдяки впровадженню комплексу форм диференційованого навчання (наприклад, класи корекції або гімназійні класи).

Використання комплексу форм диференційованого навчання створює умови для розвитку всіх учнів: увага приділяється і обдарованим дітям, і дітям «групи ризику», і дітям з яскраво вираженими пізнавальними інтересами, і практично орієнтованим дітям. Якщо учень з низькими пізнавальними здібностями в початковій школі не потрапив до класу підвищеного рівня або до гімназійного, завжди є імовірність, що здібності виявляться у старшому віці, і тоді він зможе або навчатись у профільному класі, або поглиблено вивчати окремі навчальні предмети у класі «гнучкого складу», або вибрати спеціальні курси для вивчення.

Навчання у класах для інтелектуально обдарованих дітей організується на високому рівні. Тож необхідно зважати й на те, що у кожного такого учня є й інші індивідуально-типологічні особливості (домінантність півкуль, особливості розвитку пам'яті, уваги, спрямованість інтересів тощо), які не можна нехтувати у навчальному процесі.

З упровадженням комплексу форм диференційованого навчання усувається жорстко запрограмована визначеність: якщо учень потрапив до класу підвищеного рівня, то здобуде якісну освіту, якщо – ні, то «приречений» на низький рівень засвоєння знань. Завдяки наявності комплексу форм диференційованого навчання зростають можливості загальноосвітнього навчального закладу щодо проектування і реалізації варіативної освіти, яка відповідає інтересам і потребам кожного учня.

Якість освітнього процесу в умовах диференціації буде вищою за умови відповідності комплексу форм вимогам цілісності, наступності, теоретичної обґрунтованості.

Вимога цілісності. Комплекс форм диференційованого навчання охоплює його види (за загальними пізнавальними і спеціальними здібностями, за інтересами, нахилами, за професійними орієнтаціями) і рівні (рівень класу і рівень загальноосвітнього навчального закладу). Якщо у запланованій структурі диференціації навчання не виокремлюється та чи інша форма диференціації, характерна для цього виду, то вимога цілісності орієнтує педагогічний колектив на компенсаційні педагогічні дії.

Вимога наступності. Забезпечується взаємозв'язок форм диференційованого навчання, які використовуються на різних вікових етапах. Ця вимога орієнтує педагогічний колектив на спеціальні педагогічні дії, готуючи «основу» для організації диференційованого навчання на наступному освітньому ступені й проектуючи трансформацію наявних форм диференціації.

Вимога теоретичної обґрунтованості. Види і форми диференційованого навчання потрібно чітко співвідносити з умовами функціонування загальноосвітнього навчального закладу, постійно аналізувати й коригувати процес навчання.

Теоретична обґрунтованість зумовлює потребу зважати на чинники, які впливають на вибір форм диференційованого навчання:

- а) основні концептуальні ідеї освітнього процесу;
- б) перспективи розвитку загальноосвітнього навчального закладу;
- в) проблеми і суперечності освітньої діяльності;
- г) особливості мікросоціуму і контингенту учнів (потреби батьків і дітей);
- д) специфічні особливості загальноосвітнього навчального закладу (кількість учнів, матеріальне оснащення, розташування тощо);
- е) настановлення і можливості педагогічного колективу.

У монографії висвітлено актуальні питання диференціації навчання в основній школі.

У першому розділі «**Теоретико-методичні засади диференціації навчання в основній школі**» обґрунтовано концепцію диференціації на-

вчання в сучасній основній школі, запропоновано способи реалізації її положень у змісті освіти, формах і методах навчання. Досліджено сутність рівневої диференціації, що визначає розподіл учнів за здібностями, показниками яких у процесі діяльності є те, наскільки вони швидко, легко й ґрунтовно опановують цю діяльність, які способи (раціональні, нераціональні) застосовують у ході її організації та виконання. Виходячи з цього, типологічні групи учнів можна виділяти за здібностями за такими критеріями – це рівні:

- а) розвитку пізнавального інтересу, ставлення до предмета;
- б) науковості – здатності до учіння, яка включає узагальненість мислення, здатність до абстрагування тощо;
- в) предметних знань і вмінь;
- г) комунікативних умінь і навичок;
- д) розвитку рефлексійної культури.

У другому розділі **«Факультативи як форма диференціації навчання в основній школі»** висвітлено розроблену систему факультативного навчання, яка реалізується за умов звичайного педагогічного процесу у масових загальноосвітніх школах, а також у загальноосвітніх закладах інших типів з урахуванням особливостей їх завдань та навчальних планів. Доведено, що з метою створення сприятливих умов для процесу самовизначення школярів доцільно використовувати у 5–9-х класах факультативи загальнорозвивального і предметного характеру. Визначено педагогічні функції факультативів для школярів. Обґрунтовано зміст факультативних курсів, що оглядово і доступно відображає основні сфери оточуючого світу і структурується у банк факультативних курсів. Запропоновано методику вивчення факультативних курсів у 5–9-х класах, яка базується на принципах демократизму, розширенні спілкування і виявленні особистісного фактора. Ефективність факультативних занять істотно залежить від рівня методичної підготовки вчителя до організації і проведення цих занять, усвідомлення ним сучасних вимог до факультативних занять з огляду на загальні вимоги до організації уроку, специфіку занять за інтересами учнів.

У третьому розділі **«Дидактичні засади допрофільної підготовки школярів основної школи»** обґрунтовано розроблену дидактичну модель допрофільної підготовки. Використовування запропонованої дидактичної моделі забезпечує створення психологічного супроводу допрофільної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів (діагностування з виявлення нахилів, спрямованості і мотивації учнів до певного профілю навчання, того чи іншого виду діяльності, моніторинг успіхів школярів у процесі освоєння курсів за вибором, індивідуальні консультації, групові тренінги тощо). Установлено головні чинники, що впливають на успішну реалізацію допрофільної підготовки учнів основної школи:

а) створення шкільних центрів з допрофільної підготовки з метою допомоги учням у виборі профілю навчання;

б) здійснення психологічного та педагогічного супроводу профільного самовизначення учнів;

в) інформаційне забезпечення допрофільної підготовки впроваджено в діяльність школи.

У четвертому розділі **«Формування системи знань про людину в учнів основної школи в умовах диференційованого навчання»** обґрунтовано розроблену дидактичну модель формування системи знань про людину в учнів основної школи побудованої з таких дидактичних складових, як мета, завдання, дидактичні основи, діяльність учителя, діяльність учнів, диференційований підхід. Використовування запропонованої дидактичної моделі забезпечує:

а) діагностику індивідуальних психологічних ознак особистості;

б) розширення і поглиблення знань, умінь і навичок як способів діяльності в межах обраного напрямку формування системи знань про людину;

в) емоційне задоволення, що активізує пізнавальні процеси і стимулює творчість особистості;

г) адаптацію учнів основної школи до навчально-виховного процесу та коригування навчальної діяльності;

д) формування способів пізнання у навчанні предметів природничо-гуманітарного циклу є впровадження допрофільної підготовки через організацію курсів за вибором.

У п'ятому розділі **«Диференційований підхід до формування загальнонавчальних компетентностей учнів основної школи»** обґрунтовано розроблену дидактичну модель формування загальнонавчальних компетентностей учнів, яка має технологічний характер і складається з п'яти основних кроків:

а) визначення структури загальнонавчальних компетентностей учнів;

б) діагностика загальнонавчальних знань, умінь та навичок учнів, вивчення їх пізнавальних можливостей, організація психолого-педагогічного супроводу процесу формування та розвитку їх пізнавальних мотивів та інтересів;

в) відображення у змісті шкільної освіти відповідних способів навчальної діяльності; розроблення системи завдань, орієнтованих на загальнонавчальні види діяльності; визначення оптимальних форм, методів та ефективних технологій диференційованого навчання.

У шостому розділі **«Форми організації навчальної діяльності учнів основної школи в умовах диференційованого навчання»** розкрито сутність системи форм організації навчальної діяльності учнів основної школи, яка ґрунтується на засадах варіативності в умовах диференційованого

навчання. Для забезпечення диференціації навчання визначені дидактичні умови варіативності використання форм організації навчальної діяльності учнів:

- а) визначення оптимального співвідношення форм організації навчальної діяльності учнів для кожного навчального предмета;
- б) ведення постійного рейтингу цих форм;
- в) застосування їхніх інноваційних різновидів, необхідних у сучасному інформаційному просторі;
- г) створення у загальноосвітньому навчальному закладі інформаційного центру;
- д) організація постійнодіючого семінару з актуальних проблем.

У сьомому розділі «**Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів основної школи умовах диференціації навчання**» обґрунтовано зміст, структуру та типологію методів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів і встановлено їх вплив на формування компетентностей учнів як однієї зі складових технології формування ключових компетентностей школяра, яка передбачає взаємозв'язок етапів:

- мотиваційно-цільового;
- інформаційно-змістового;
- операційно-діяльнісного;
- практично-рефлексивного.

Виокремлено дидактичні умови застосування методів активізації навчально-пізнавальної діяльності в умовах диференціації навчання в основній школі:

- стимулювання внутрішньої мотивації;
- стимулювання інтелектуальної діяльності;
- емоціогенність і цікавість навчального змісту;
- практичне значення та користь знань;
- проблемно-пошуковий характер навчально-пізнавальної діяльності;
- діалогове спілкування

У восьмому розділі «**Диференціація самостійної роботи учнів основної школи на навчальних заняттях**» визначено сутність та педагогічні умови диференціації самостійної роботи учнів. Розкрито рівневу диференціацію самостійної роботи учнів на навчальних заняттях.

Монографія адресована науковцям, викладачам і студентам педагогічних навчальних закладів, аспірантам, докторантам, слухачам інститутів і курсів підвищення кваліфікації працівників освіти, учителям, методистам і управлінцям.

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ

**ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ
ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ
В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

Монографія

За науковою редакцією кандидата педагогічних наук В. І. Кизенка

Київ
«Педагогічна думка»
2012

УДК 373.5.02
ББК 74.2
Д50

*Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 12 від 19 грудня 2011 р.)*

Рецензенти:

Н. М. Буринська, доктор педагогічних наук, професор Інституту педагогіки НАПН України, почесний академік НАПН України, заслужений вчитель України;

О. Г. Ярошенко, доктор педагогічних наук, професор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, член-кореспондент НАПН України, заслужений працівник освіти України

Д50 **Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі** : монографія / [авт. кол. : В. І. Кизенко, Г. О. Васьківська, С. П. Бондар й ін.] ; за наук. ред. В. І. Кизенка. – К. : Педагогічна думка, 2012. – 216 с.

ISBN 978-966-644-281-2

До монографії увійшли матеріали досліджень лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України з теми «Дидактичні засади диференціації навчання в основній школі».

Розкрито теоретико-методичні засади диференціації навчання в основній школі, сутність факультативів як форми диференціації навчання, дидактичні засади допрофільної підготовки школярів, особливості формування в учнів системи знань про людину, диференційований підхід до формування загальнонавчальних компетентностей учнів, форми організації навчальної діяльності учнів, методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, особливості самостійної роботи учнів на навчальних заняттях.

Для науковців, викладачів і студентів педагогічних навчальних закладів, аспірантів, докторантів, слухачів інститутів і курсів підвищення кваліфікації працівників освіти, учителів, методистів й управлінців.

Автори розділів і глав: канд. пед. наук В. І. Кизенко (передмова, I.1, II, висновки); канд. пед. наук Г. О. Васьківська (I.1, IV); канд. пед. наук С. П. Бондар (VII); канд. пед. наук О. В. Барановська (VI); канд. пед. наук О. К. Корсакова (I.2, I.3, I.4); канд. пед. наук Л. А. Липова (III); канд. пед. наук С. Е. Трубачева (V), Р. І. Осадчук (VIII).

**УДК 373.5.02
ББК 74.2**

ISBN 978-966-644-281-2

© Кизенко В. І., Васьківська Г. О.,
Бондар С. П. й ін.
© Інститут педагогіки
НАПН України, 2012
© Педагогічна думка, 2012

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ	7
1.1. Дидактична сутність диференціації навчання	7
1.2. Проблема здійснення диференційованого підходу до учнів у вітчизняній та зарубіжній педагогіці	13
1.3. Способи й засоби рівневої організації навчальної діяльності школярів	18
1.4. Упровадження диференційованого підходу до учнів у навчанні	25
<i>Список використаних джерел</i>	36
Розділ 2. ФАКУЛЬТАТИВИ ЯК ФОРМА ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ	38
2.1. Педагогічні функції і зміст факультативного навчання	38
2.2. Форми і методи факультативного навчання	42
2.3. Організаційно-педагогічні аспекти факультативного навчання	51
<i>Список використаних джерел</i>	57
Розділ 3. ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ШКОЛЯРІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ	59
3.1. Психологічний аспект диференціації допрофільної підготовки учнів	59
3.2. Диференціація змісту допрофільної підготовки школярів	63
3.3. Організаційно-педагогічні умови диференціації допрофільної підготовки школярів	69
<i>Список використаних джерел</i>	87
Розділ 4. ФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ЗНАЬ ПРО ЛЮДИНУ В УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ	88
4.1. Методологічні засади формування в учнів системи знань про людину	88
4.2. Особливості диференційованого підходу до формування в учнів системи знань про людину	96
4.3. Технології формування в учнів системи знань про людину в умовах диференційованого навчання	103
<i>Список використаних джерел</i>	112
Розділ 5. ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОНАВЧАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ ..	115
5.1. Дидактична сутність загальнонавчальних компетентностей учнів	115
5.2. Психолого-педагогічні основи диференційованого формування загальнонавчальних компетентностей учнів	120
5.3. Дидактичні умови реалізації диференційованого підходу до формування загальнонавчальних компетентностей школярів	129
5.4. Модель формування загальнонавчальних компетентностей учнів	134
<i>Список використаних джерел</i>	141

Розділ 6. ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО НАВЧАННЯ	142
6.1. Становлення та розвиток форм організації навчальної діяльності учнів у педагогіці	142
6.2. Сутність категорії «форми організації навчальної діяльності учнів» та їх класифікація	148
6.3. Дидактичні можливості варіативності форм організації навчальної діяльності учнів в умовах диференційованого навчання	157
6.4. Реалізація системи форм організації навчальної діяльності учнів в умовах диференційованого навчання	162
<i>Список використаних джерел</i>	165
Розділ 7. МЕТОДИ АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ	167
7.1. Навчально-пізнавальна активність учнів: сутність, структура, види та рівні	167
7.2. Зміст, структура, функції та види методів активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів	172
7.3. Методи активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів як складова технології формування ключових компетентностей	183
7.4. Дидактичні умови застосування методів активізації навчально-пізнавальної діяльності школярів в умовах диференціації навчання	193
<i>Список використаних джерел</i>	198
Розділ 8. ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ НА НАВЧАЛЬНИХ ЗАНЯТТЯХ	200
8.1. Педагогічна сутність диференціації самостійної роботи учнів	200
8.2. Педагогічні умови диференціації самостійної роботи школярів	207
8.3. Рівнева диференціація самостійної роботи учнів на навчальних заняттях	209
<i>Список використаних джерел</i>	212
ВИСНОВКИ	213

ПЕРЕДМОВА

У розвинутих державах Західної Європи, у США, в Японії та інших країнах широко розгорнулося реформування освіти з метою піднесення її якості, створення умов для рівного доступу молоді до якісної освіти, формування особистості, здатної до само-реалізації, професійного зростання й мобільності в умовах сучасного суспільства. Одним із важливих напрямів реформування є диференціація (диверсифікація) освіти й навчання. Здійснюється значна робота зі створення курсів за вибором, інтегрованих навчальних предметів. Тож дослідження дидактичних засад диференціації навчання в основній школі є актуальною проблемою.

Диференціація навчання – це врахування індивідуально-типологічних особливостей учнів завдяки їх організації в групи, різні за побудовою процесу навчання.

Із визначення випливає, що в диференціації виокремлюються три основних компоненти: 1) завважування індивідуально-типологічних особливостей особистості; 2) групування учнів; 3) різна побудова процесу навчання у групах. Якщо у процесі навчання наявний лише один із компонентів, то таке навчання не можна вважати диференційованим. Групування учнів можливе, наприклад, за місцем проживання, але це не диференціація навчання, оскільки не беруться до уваги індивідуально-типологічні особливості учнів. Якщо групування відбувається з огляду на індивідуальні особливості учнів (наприклад, створюються класи різного рівня навченості, але процес навчання в цих класах будується однаково), то йдеться лише про поділ дітей на групи.

Які особливості учнів завважуються в умовах диференційованого навчання? Насамперед психофізіологічні й психологічні: основні системи сприймання інформації (аудіальна, візуальна, кінестетична), особливості пам'яті, уваги, мислення (образне, логічне, критичне). В основу диференціації процесу навчання можуть бути покладені здібності учнів до пізнавальної, художньої, спортивної та інших видів діяльності.

Організація диференційованого навчання в основній школі ґрунтується на таких принципових положеннях.

1. Диференціація навчального процесу – не самоціль, вона має забезпечувати комфортні моральні, психологічні та педагогічні умови для здобуття освіти, загального розвитку і, що особливо актуально, – для самовизначення учнів. Ідеться про визначення школярів у сфері свого інтересу та виявлення їхніх здібностей до діяльності у цій сфері.

Тож уведення диференційованого навчання в практику конкретної школи передбачає передусім ретельне вивчення контингенту учнів і запровадження таких його форм, які відповідають розвиткові школярів, задовольняють їхні запити. Неприпустиме механічне перенесення форм диференційованого навчання з інших шкіл [8, с. 26–27].

2. Завдання і форми диференційованого навчання в основній школі повинні відповідати вимогам наступності щодо початкового й старшого ступенів і мати специфіку, що бере до уваги вікові особливості учнів.

3. Форми диференційованого навчання в основній школі мають вибиратися з огляду на такі індивідуально-типологічні особливості школярів: пізнавальні інтереси, пізнавальні можливості й здібності.

На основну школу як проміжну ланку в системі шкільного навчання, що має забезпечити його наступність, покладається значне навантаження щодо самовизначення особистості. Це зумовлено низкою особливостей підліткового віку, що припадає на цей ступінь навчання, істотними змінами у фізіологічному і психологічному розвитку організму. Вони дають підстави психологам вважати цей вік сприятливим для вибору майбутньої професії, що ґрунтується на свідомому ставленні учнів до своїх інтересів і здібностей.

Отже, система диференційованого навчання в основній школі має сприяти професійному самовизначенню учнів. Раннє самовизначення, природне, без примусу й насильства над дитиною, уможливорює успішний подальший розвиток особистості. Для реалізації потенційних можливостей підлітків щодо самовизначення потрібно забезпечити певний рівень розвитку всіх сфер особистості – емоційно-вольової, інтелектуальної та діяльнісної, певний рівень комунікативності. Цього можна досягти завдяки систематичному розширенню інформованості учнів про навколишній світ, створенню можливостей для «мігрування» особистості, задоволенню її вибіркового й мінливого інтересу до певних знань і видів діяльності, наданню можливості випробувати себе у різних її видах і виявляти свої здібності до оперування предметами праці.

До певної міри цим вимогам відповідають такі форми диференційованого навчання, як факультативи різних типів і видів.

Система диференційованого навчального процесу в основній школі доповнюється позакласними об'єднаннями за інтересами (гуртки, клуби, товариства, секції тощо). Якщо факультативи забезпечують широке інформування учнів і вибір предмета пізнавального інтересу, то позакласні об'єднання за інтересами – його розвиток і закріплення в діяльності. Тобто ці форми доповнюють одна одну, створюючи сприятливі умови для самовизначення особистості.

Для диференціації навчання в сучасній школі потрібно урізноманітнювати його форми та узгоджувати їх із методами й технологіями навчального процесу [18, с. 11].

Ефективність диференційованого навчання зумовлюється його ґрунтовним психолого-педагогічним забезпеченням: наявністю в школах доступних діагностичних методик для вивчення індивідуальних особливостей учнів, різнорівневих програм, навчальних посібників тощо.

Проблема диференціації навчання є комплексною як за основними аспектами її розв'язання, так і за теоретичними засадами. Постає потреба проаналізувати її з позицій набутого практичного досвіду освітян та з погляду наповнення цього важливого дидактичного принципу новим змістом, а також осучаснити тлумачення концептуальних засад диференціації навчання [16, с. 6–8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация педагогического процесса (в вопросах и ответах) / Ю. К. Бабанский, М. М. Поташник. – К., 1982. – 192 с.
2. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: Общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1977. – 254 с.
3. Бібік Н. М. Індивідуально-диференційований підхід як засіб формування пізнавальних інтересів учнів / Н. М. Бібік // Диференціація навчання на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи : матер. методол. семінару АПН України, 20 листоп. 2008 р., Київ. – К. : Пед. думка, 2009. – 188 с.
4. Бугайов О. І. Диференціація навчання в сучасній середній школі / О. І. Бугайов. – К. : Рад. шк., 1991. – № 8. – С. 7–16.
5. Буряк В. К. Диференціація навчання на уроці / В. К. Буряк // Рідна школа. – 1990. – № 3. – С. 58–64.
6. Вишпінська Т. М. Індивідуально-диференційований підхід до навчання іноземної мови учнів старшої школи / Т. М. Вишпінська // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 2 (31). – С. 46–51.
7. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1956. – 504 с.
8. Вороніна Л. П. Диференціація навчання в основній школі / Л. П. Вороніна // Інформаційний бюлетень Академії педагогічних наук України. – 1993. – Вип. 3-4. – С. 26–29.
9. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник / С. У. Гончаренко. – Вид. 2-ге, допов. і випр. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 552 с.
10. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
11. Забранський В. Я. Система уроків при диференційованому навчанні / В. Я. Забранський // Рідна школа. – 1991. – № 2. – С. 39-40.
12. Калмыкова З. И. Психологические принципы развивающего обучения / З. И. Калмыкова. – М. : Знание, 1979. – 48 с.
13. Кирсанов А. А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема / А. А. Кирсанов. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1982. – 224 с.
14. Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа) // Інформ. зб. МОН України. – 2002. – № 2. – С. 2–22.

-
15. Корсакова О. К. Зміст сучасної шкільної освіти: Дидактичний аспект / О. К. Корсакова, С. Е. Трубачева. – К. : ФАДА ЛТД, 2003. – 56 с.
 16. Кремень В. Г. Передмова (вступне слово президента АПН України В. Г. Кременя) / В. Г. Кремень // Диференціація навчання на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи : матер. методол. семінару АПН України, 20 листоп. 2008 р., Київ. – К. : Пед. думка, 2009. – 188 с.
 17. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в стратегіях освітнього простору / В. Г. Кремень. – К. : Пед. думка, 2009. – 520 с.
 18. Ляшенко О. І. Диференціація як основоположний принцип шкільного навчання / О. І. Ляшенко // Диференціація навчання на різних ступенях загальної середньої освіти: теорія, практика, перспективи : матер. методол. семінару АПН України, 20 листоп. 2008 р., Київ. – К. : Пед. думка, 2009. – 188 с.
 19. Осмоловская И. М. Дифференциация процесса обучения в современной школе : учеб. пособие / И. М. Осмоловская. – М. : Изд-во Моск. психол.-соц. ин-та ; Воронеж : Изд-во НПО «МОДЭК», 2004. – 176 с.
 20. Павленко І. І. Індивідуальна робота з учнями / І. І. Павленко // Рідна шк. – 1990. – № 4. – С. 88–90.
 21. Педагогічний словник / [за ред. дійсн. члена АПН України М. Д. Ярмаченка]. – К. : Пед. думка, 2001. – 514 с.
 22. Перевозный А. В. Дифференциация школьного образования: существенные характеристики и структура / А. В. Перевозный // Школьные технологии. – 2007. – № 2. – С. 49.
 23. Самовол П. И. К проблеме дифференцированного обучения / П. И. Самовол // Матем. в школе. – 1991. – № 4. – С. 17–19.
 24. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : учеб. пособие / Г. К. Селевко. – М. : Народ. образование, 1998. – 256 с.
 25. Сисецький П. В. Диференційовані завдання для учнів / П. В. Сисецький // Рідна шк. – 1975. – № 7. – С. 34–37.
 26. Сікорський П. І. Теорія і методика диференційованого навчання / П. І. Сікорський. – Л. : Сполох, 2000. – 422 с.
 27. Украинская Советская Энциклопедия : в 12 т. – Т. 3. – К., 1980. – 575 с.
 28. Унт И. Э. Индивидуализация и дифференциация обучения / И. Э. Унт. – М. : Педагогика, 1990. – 192 с.
 29. Ушинський К. Д. Педагогические сочинения : в 6 т. / Редкол.: М. И. Кондаков (гл. ред.) и др. ; АПН СССР. – М. : Педагогика, 1988. – 414 с.
 30. Федотова М. Е. Дифференциация обучения и уровни усвоения знаний / М. Е. Федотова // Философия образования. – 2008. – № 2 (23). – С. 52–58.
 31. Чередов И. М. Система форм организации обучения в советской общеобразовательной школе / И. М. Чередов. – М. : Педагогика, 1987. – 152 с.
 32. Черепанова Л. В. Методы и приемы развития у школьников рефлексии / Л. В. Черепанова // Рус. словесность. – 2004. – № 8. – С. 37–41.
 33. Швець М. А. Кадрова політика в процесі реалізації адміністративної реформи в регіоні / М. А. Швець // Нива знань. – Д. : Промінь, 2001. – С. 10.
 34. Якиманская И. С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. – М. : Сентябрь, 2000. – 112 с.
 35. Ярошенко О. Г. Дидактичні та методичні матеріали до організації групової роботи на уроках хімії / О. Г. Ярошенко // Методичний лист. – К. : Освіта, 1993. – 46 с.

АВТОРИ МОНОГРАФІЇ

Кизенко Василь Іванович – старший науковий співробітник лабораторії дидактики, докторант Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Васьківська Галина Олексіївна – завідувач лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Бондар Світлана Пилипівна – провідний науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, доцент.

Барановська Олена Володимирівна – старший науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Корсакова Ольга Костянтинівна – старший науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Липова Людмила Андріївна – старший науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Трубачева Світлана Едуардівна – старший науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.

Осадчук Райса Іванівна – молодший науковий співробітник лабораторії дидактики Інституту педагогіки НАПН України.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Кизенко Василь Іванович, **Васьківська** Галина Олексіївна,
Бондар Світлана Пилипівна, **Барановська** Олена Володимирівна,
Корсакова Ольга Костянтинівна, **Липова** Людмила Андріївна,
Трубачева Світлана Едуардівна, **Осадчук** Раїса Іванівна

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ НАВЧАННЯ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Монографія

Літературний редактор – С. В. Бартош
Верстання та дизайн – А. О. Басін
Обкладинка – П. В. Резніков

Підписано до друку 10.10.2012 р. Формат 70х100 ¹/₁₆
Гарнітура Times. Друк офс. Папір офс.
Ум. друк. арк. 17,55
Наклад 300 пр.

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Артема, 52-а, корп. 2; тел./факс: (044) 484-30-71

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовників розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08.2009 р.